

Тема 4 Капітал, виробничі засоби та матеріально-технічна база підприємства

План

- 1. Засоби виробництва. Поняття основних засобів підприємства.*
- 2. Склад основних засобів та їх оцінка.*
- 3. Фізичний та моральний знос основних засобів.*
- 4. Ефективність використання основних засобів.*
- 5. Суть та завдання матеріально-технічного забезпечення підприємства.*
- 6. Запаси матеріально-сировинних ресурсів підприємства. Класифікація виробничих запасів.*
- 7. Показники ефективності використання транспортних засобів.*

1. Засоби виробництва. Поняття основних засобів підприємства.

Засоби виробництва - сукупність засобів і предметів праці, які використовуються людьми в процесі виробництва матеріальних благ. До предметів праці відносять все, що піддається відповідній обробці у процесі виробництва, на що фактично спрямована праця людини. Сюди належать природні ресурси і предмети, до яких уже була застосована праця і які внаслідок цього стали певною сировиною (метал, кокс, бавовник, пряжа). У сучасному виробництві предметами праці переважно стають продукти попередньої праці. З розвитком науково-технічного прогресу створюється реальна можливість поставити на службу виробництву якісно нові предмети праці. Незважаючи на це, первинною основою предметів праці була і залишається земля, природа.

Другою складовою частиною З. в. є засоби праці — предмети або знаряддя, які людина ставить між собою і предметом праці. Вони служать засобом впливу людини на предмети праці, змінюють їх. Ступінь розвитку засобів праці свідчить про рівень виробництва. До засобів праці належать інструменти, механізми, машини, двигуни, апарати, різні пристрої. У сучасних умовах засоби праці поповнюються керуючими пристроями, автоматизованими Системами, комп'ютерними центрами, які позитивно впливають на зміну технологічних процесів.

Основні засоби (ОЗ) - матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва чи поставки товарів, надання послуг, здачі в оренду іншим особам чи для виконання адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуємий термін корисного використання (експлуатації) яких більше одного року.

Відповідно до діючої **типової класифікації** ОЗ групуються за її функціональним призначенням, галузями, речовим натуральним характером і видами, за використанням і належністю.

За функціональним призначенням розрізняють виробничі ОЗ, що безпосередньо беруть участь виробничому процесі або сприяють його здійсненню (будови, споруди, силові машини і обладнання, робочі машини і обладнання тощо).

За галузями народного господарства ОЗ розподіляються на: промисловість, будівництво, сільське господарство, транспорт, зв'язок тощо.

Більша частина ОЗ належить до галузі "Промисловість". Вона безпосередньо пов'язана з процесом виробництва продукції. Але наявність інших видів господарської діяльності зумовлює необхідність обліку ОЗ, що належать до інших галузей господарства, які знаходяться на балансі промислового підприємства, належать до галузі "Будівництво".

У зв'язку з цим у бухгалтерському обліку ОЗ промислових підприємств розподіляються на промислово-виробничі, виробничі ОЗ інших галузей народного господарства і невиробничі.

До виробничих ОЗ належать: будови, споруди, передавальні пристрої, машини і устаткування, робочі машини і обладнання, вимірювальні й регулюючі прилади, лабораторне устаткування, обчислювальна техніка, інші машини і обладнання, транспортні засоби, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар, робочі і продуктивні тварини, багаторічні насадження, меліорація земель і водойми та інші ОЗ.

У складі виробничих ОЗ виділяють їх активну частину - машини, обладнання, транспортні засоби.

Невиробничі ОЗ безпосередньо не беруть участі у процесі виробництва. До невиробничих ОЗ належать: будови і споруди житлово-комунального та культурно-побутового призначення, транспортні засоби, обладнання, інструменти та інші основні засоби невиробничого призначення для обслуговування житлових, комунальних та культурно-побутових потреб населення.

2. Склад основних засобів та їх оцінка.

Основні засоби – це матеріальні засоби, що використовуються у виробничій діяльності підприємства протягом періоду, який перевищує 365 календарних днів від дати їх введення в експлуатацію та вартість яких поступово зменшується у зв'язку з їх фізичним або моральним зносом. Усі основні засоби, що знаходяться у розпорядженні підприємства незалежно від порядку їх формування, а також сукупність його обігових фондів (сировина, паливо, матеріали та інші матеріальні ресурси) прийнято називати матеріально-технічною базою підприємства.

Оцінка наявності та руху основних засобів підприємства проводиться в натуральному та вартісному вимірі.

Види вартості ОЗ:

1) первісна – фактична собівартість позаобігових активів в обсязі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених для придбання або створення позаобігових активів; сума витрат підприємства на їх створення та введення в дію: витрати на будівництво будівель, споруд; придбання машин та обладнання (в т. ч. витрати на доставку та монтаж, витрати на розробку проектно-кошторисної документації), страхування;

2) відновлювальна вартість ОЗ – вартість їх відновлення в сучасних умовах за теперішніми цінами, тобто сума можливих витрат підприємства при формуванні аналогічних основних засобів в даний момент часу;

3) залишкова вартість – реальна вартість ОЗ, яку ще не перенесено на вартість виробленої продукції (робіт, послуг). Кількісно вона = різниці між первісною вартістю та сумою накопиченого на момент оцінки зносу ОЗ у зв'язку з їх спрацюванням.

3. Фізичний та моральний знос основних засобів.

Основні фонди в процесі експлуатації піддаються зносу. Знос основних фондів - це втрата ними своєї вартості. Розрізняють два види зносу - фізичний та моральний.

Фізичний знос (Physical wear) - це поступова втрата основними фондами своєї первісної споживної вартості, яка обумовлена не тільки їх функціонуванням, а й їх бездіяльністю (руйнування від зовнішнього, атмосферного впливу, корозії). Унаслідок фізичного зносу основних фондів погіршуються їх техніко-економічні та соціальні характеристики - знижується продуктивність, збільшуються експлуатаційні витрати, змінюється режим роботи тощо. На фізичний знос впливають якість основних фондів, їх технічна досконалість (конструкції, вид і якість матеріалів); особливості технологічного процесу (величина швидкості та сили різання, подання тощо), режим роботи, організація догляду, якості і своєчасність ремонту, якість перероблюваної сировини, ступінь захищеності від зовнішніх умов (вологості, кислотності, атмосферних опадів) тощо.

Моральний знос, як правило, настає раніше фізичного зносу, тобто основні фонди, які ще можуть бути використані, економічно вже не ефективні.

Моральний знос (Obsolescence) - це зменшення вартості основних фондів під впливом підвищення продуктивності праці в галузях, що виробляють засоби праці (скорочення суспільно необхідних витрат на їх відтворення), а також у результаті створення нових, більш продуктивних і економічно вигідних машин та устаткування, ніж ті, що перебувають в експлуатації.

Таким чином, моральний знос виявляється у двох формах. Перша полягає у втраті цінності старих засобів у результаті зниження вартості їх відтворення, друга - як наслідок втрата цінності старих основних фондів через створення нових, більш ефективних.

Моральному зносу другої форми підлягає в основному активна частина основних фондів.

4. Ефективність використання основних засобів.

Система показників, яка може вичерпно характеризувати ефективність основних фондів, охоплює два блоки:

- 1) показники ефективності відтворення окремих видів і всієї сукупності засобів праці;

2) показники рівня використання основних фондів у цілому та окремих їхніх видів.

Показники технічного стану основних фондів:

1. Коефіцієнт зносу основних фондів

$$K_z = 3 * 100 / ПВ,$$

де 3 – сума зносу основних фондів;

ПВ – первісна вартість основних фондів.

2. Коефіцієнт придатності основних фондів – виявляє, яку частку складає їх залишкова вартість від первісної вартості

$$K_n = (ПВ - 3) * 100 / ПВ.$$

Показники руху основних фондів:

1. Коефіцієнт оновлення основних фондів – характеризує частку нових, введених в експлуатацію у звітному періоді основних фондів у складі усіх основних фондів, наявних на кінець звітного періоду.

$$K_o = \Phi_n / \Phi_k * 100,$$

де Φ_n – сума нових основних фондів за первісною вартістю, що введені в експлуатацію у звітному періоді;

Φ_k – сума основних фондів за первісною вартістю на кінець звітного періоду.

2. Коефіцієнт вибуття основних фондів – показує, яка частка основних фондів, наявних на початок звітного періоду, вибула за цей період унаслідок старіння та зносу

$$K_v = \Phi_v / \Phi_o * 100,$$

де Φ_v – сума основних фондів, що вибувають у звітному періоді внаслідок старіння та зносу;

Φ_o – сума основних фондів на початок періоду.

Показники ефективності використання основних фондів

1. Фондовіддача (Φ_v) – показник, що відображає випуск продукції на 1 грн основних фондів підприємства

$$\Phi_v = D_p / \Phi,$$

де D_p – сума доходів від реалізації продукції;

Φ – загальна вартість основних фондів.

2. Фондомісткість (Φ_m) – показник потреби основних фондів для забезпечення виконання одиниці обсягу роботи

$$\Phi_m = \Phi / D_p$$

3. Фондоозброєність праці (Φ_o) обчислюється за формулою

$$\Phi_o = \Phi / Ч,$$

де **Ч** - середньооблікова чисельність виробничого персоналу.

4. Фондовіддача на одного робітника ($\Phi_{вр}$) – показник, що характеризує випуск продукції на 1 грн основних фондів з урахуванням кількості робітників

$$\Phi_{вр} = D_p / (\Phi * Ч)$$

5. *Механоозброєність виробництва (M_{ϵ})* – показник вартості машин та устаткування на одиницю обсягу реалізації продукції (послуг). Він застосовується для аналізу зміни питомої вартості засобів механізації. Цей показник розраховується у відсотках (або грн.) на кожну гривню доходів від реалізації продукції підприємств промислового або підрядного типу

$$M_{\epsilon} = \Phi_{\text{м}} / D_{\text{р}}.$$

6. *Механоозброєність праці (M_n)* – характеризує вартість засобів механізації, що припадають на одного робітника. Цей показник визначають діленням загальної балансової вартості машин та механізмів на середньооблікову кількість робітників

$$M_n = \Phi_{\text{м}} / \text{Ч}.$$

7. *Енергоозброєність праці (E_n)* – показник, який визначається загальною установчою потужністю двигунів, установок, механізмів у кВт, що припадає на 1 робітника

$$E_n = \text{а} E_{\text{н}} / \text{Ч}.$$

8. *Коефіцієнт технологічної структури основних фондів ($K_{\text{тсф}}$)* – визначається як співвідношення вартості активної частини основних фондів

(Φ_a) та вартості основних фондів (Φ), за формулою

$$K_{\text{тсф}} = \Phi_a / \Phi.$$

5. Суть та завдання матеріально-технічного забезпечення підприємства.

Матеріально-технічне забезпечення – це форма товарного обігу у сфері матеріального виробництва, процес забезпечення підприємств сировиною, матеріалами, комплектуючими, напівфабрикатами, готовими виробами тощо, необхідними для виробничого і невиробничого споживання. Правильно налагоджена система матеріально-технічного забезпечення є запорукою безперебійного забезпечення підприємства всіма видами матеріальних ресурсів, що є важливим елементом наукової організації виробництва.

Матеріально-технічні ресурси є складовою частиною оборотних засобів підприємства.

Економічне значення матеріально-технічного забезпечення підприємства заключається в тому, щоб забезпечити:

- безперебійне забезпечення підприємства необхідними засобами виробництва;
- оптимізацію господарських зв'язків між підприємством та постачальником;
- створення економічно обґрунтованих матеріальних запасів та маневрування матеріальними ресурсами;
- застосовування прогресивних шляхів та засобів транспортування вантажів з метою прискорення та здешевлення процесу обміну;
- раціональне і економічне використання засобів виробництва у виробництві;
- зменшення витрат щодо матеріально-технічного забезпечення підприємства.

6. Запаси матеріально-сировинних ресурсів підприємства. Класифікація виробничих запасів.

У своїй діяльності підприємство використовує різноманітні матеріально-сировинні ресурси (сировину, матеріали, паливо, енергію, комплектуючі вироби тощо). Матеріально-сировинні ресурси представляють собою частину оборотних фондів підприємства, тобто тих засобів виробництва, які повністю споживаються в кожному виробничому циклі, цілком переносять свою вартість на готову продукцію і у процесі виробництва змінюють або втрачають свої споживчі властивості.

Найбільшу частку матеріально-сировинних ресурсів підприємства становлять основні матеріали. До них відносяться предмети праці, що йдуть на виготовлення продукції. Наприклад, при виготовлення автомобіля - це метал, скло, тканина та ін.

До допоміжних матеріалів відносяться такі, що споживаються в процесі обслуговування виробництва або додаються до основних матеріалів (мастильні, пакувальні матеріали, барвники та ін.).

Всі матеріально-сировинні ресурси в процесі виробництва перетворюються на продукцію і підлягають постійному поповненню. Для цього організується матеріально-сировинне забезпечення, яке включає: визначення потреби в матеріально-сировинних ресурсах, пошук і купівлю ресурсів, організацію доставки, зберігання та видачі окремим споживачам на підприємстві. Постачання матеріально-сировинних ресурсів має бути своєчасним, комплектним і з мінімальними витратами. Цю роботу виконує відділ матеріально-технічного постачання. Товари - це матеріальні цінності, що придбані (одержані) та утримуються підприємством з метою подальшого продажу.

Підприємство-покупець, як правило, не вносить суттєвих змін до фізичної форми товарів, які придбаває. Але в деяких випадках, наприклад, коли підприємство-покупець займається перепродажем, може здійснюватись комплектація таких товарів, їх компонування в яку-небудь систему (об'єднання декількох станків у виробничу лінію).

Товарні запаси складають основну частину запасів у торговельно-закупівельних підприємств, у підприємств, що спеціалізуються на комплектації, тощо.

("Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань, господарських операцій підприємств та організацій" затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999р. №291)

Готова продукція - це продукція, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом; це продукція, обробка якої закінчена та яка пройшла випробування, приймання, укомплектування згідно з умовами договорів із замовниками і відповідає технічним умовам і стандартам. ("Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій")

затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999р. №291)

7. Показники ефективності використання транспортних засобів.

аграрних підприємствах **обсяг вантажів у тоннах** визначають за технологічними картами вирощування сільськогосподарських культур і виробництва продукції тваринництва з одночасним урахуванням перевезень різних матеріалів (наприклад, будівельних), мінеральних добрив, нафтопродуктів, палива тощо, обсягу робіт по обслуговуванню соціальної сфери. Знайдений обсяг вантажів множать на коефіцієнт повторності їх перевезень і в такий спосіб одержують обсяг транспортних робіт (вантажоперевезень) у тоннах. Коефіцієнти повторності розраховують по кожному виду вантажів діленням загального обсягу перевезень певного виду продукції (виду вантажу) на обсяг її виробництва.

Обсяг транспортних робіт у тонно-кілометрах, або вантажооборот обчислюють множенням обсягу вантажоперевезень у тоннах на середню зважену відстань перевезень, яку визначають на основі звітних даних. При плануванні цього показника враховують також можливі зміни у вантажопотоках. Обсяг вантажоперевезень у тоннах і вантажооборот у тонно-кілометрах по підприємству залежить від площі землекористування, рівня врожайності культур і продуктивності тварин, спеціалізації господарства, його віддаленості від переробних і заготівельних організацій, залізничної станції, а також від обсягу здійснюваних господарським способом будівельно-монтажних робіт. Чим більший обсяг транспортних робіт по підприємству, тим більше йому потрібно мати транспортних засобів для перевезення вантажів. Водночас на потребу в цих засобах істотно впливає і такий фактор, як клас вантажів.

Для визначення окремих техніко-економічних показників роботи автотранспорту використовують такі поняття, як автомобіле-дні перебування в господарстві, автомобіле-дні в роботі, середньооблікова кількість автомобілів і їх вантажопідйомність. Автомобіле-дні перебування в господарстві розраховують підсумовуванням усіх календарних днів перебування кожного вантажного автомобіля в підприємстві протягом року, а автомобіле-дні в роботі — підсумовуванням днів їх роботи. Діленням автомобіле-днів перебування у господарстві на 365 визначають середньооблікову кількість автомобілів, а вантажопідйомність середньооблікового автомобіля — діленням автомобіле-тонно-днів на автомобіле-дні перебування в господарстві.

Усі показники використання автотранспорту поділяються на три групи: інтенсивності, продуктивності й економічності. До показників інтенсивності відносять:

коефіцієнт використання автопарку, який визначають діленням автомобіле-днів перебування в господарстві на автомобіле-дні в роботі;

коефіцієнт технічної готовності, що розраховується діленням різниці між автомобіле-днями перебування в господарстві і автомобіле-днями в ремонті на автомобіле-дні перебування в господарстві;

середню технічну швидкість, яку обчислюють діленням загального пробігу автомобілів на час перебування в русі;

середню експлуатаційну швидкість, що є часткою від ділення загального пробігу на час перебування автомобілів у наряді;

середню відстань перевезень тонни вантажу, яку розраховують діленням вантажообороту в тонно-кілометрах на загальну кількість перевезеного вантажу в тоннах;

середньодобовий пробіг автомобіля в кілометрах, який визначають діленням загального пробігу автомобілів на автомобіле-дні в роботі;

коефіцієнт використання пробігу, що дорівнює відношенню пробігу автомобілів з вантажем до загального пробігу;

коефіцієнт використання вантажопідйомності, який розраховують за формулою:

$$K_B = \frac{З_{во} - В_{оп}}{П_{в} \cdot В_{п}},$$

де $З_{во}$ — коефіцієнт використання вантажопідйомності; $В_{оп}$ — загальний вантажооборот, ткм; — вантажооборот причепів, ткм; — пробіг з вантажем, км; — вантажопідйомність середньооблікового автомобіля, т.

Показники продуктивності автотранспорту:

виробіток автомобілів на одну середньооблікову автомобіле-тонну:

$$В_a = \frac{В_t}{A_{тд} : 365},$$

де $В_t$ — виробіток автомобілів на 1 середньооблікову автомобіле-тонну; $A_{тд}$ — кількість перевезених вантажів, т; $A_{тд}$ — автомобіле-тонно-дні;

кількість тонно-кілометрів на середньооблікову автомобіле-тонну в тонно-кілометрах, що розраховується з виразу:

$$В_{ткм} = \frac{З_{во}}{A_{тд} : 365}$$

Показники економічності автотранспорту:

собівартість тонно-кілометра (десяти або ста тонно-кілометрів), яка визначається діленням прямих експлуатаційних витрат по автотранспорту на вантажооборот;

прямі експлуатаційні витрати на 100 км пробігу й окремо на тонну перевезеного вантажу, грн;

витрати пального на 100 км пробігу й окремо на 100 ткм.;

витрати пального на тонну перевезеного вантажу.